

יחידה 3: פונקציות

3.1 הערך השלם של מספר

- היכרות עם המושג הערך השלם של מספר
- התמודדות עם מושגים מוכרים דרך היבט לא מוכר תוך שימוש בפעולה חדשה: חישוב עם פעולה, פונקציה (ייצוג מספרי, גרפי ואלגברי), ביטוי אלגברי, משוואה, פתרון משוואות, משפחה של פונקציות ושימוש בפרמטרים
- יישום מתמטי של מושג שנלמד על-סמך הגדרתו
- התמודדות עם פתרון משוואות לא שגרתיות ופתרון באמצעות שיקולים כלים אלגבריים, וכלים גרפיים
- היכרות עם דוגמאות לפונקציות לא רציפות

תוכנת גיאומטריה דינמית (למשל, תוכנת GeoGebra [<http://GeoGebra.org>]).

עוברים על ההגדרה של הערך השלם של מספר. ממחישים את המושג באמצעות פירוק סכומי כסף לשקלים ואגורות. לדוגמה, מפרקים את הסכום 6.85 שקלים לשישה שקלים ו-85 אגורות.

ובאופן כללי, אם x מייצג סכום כסף אז:

$[x]$ הוא סך השקלים

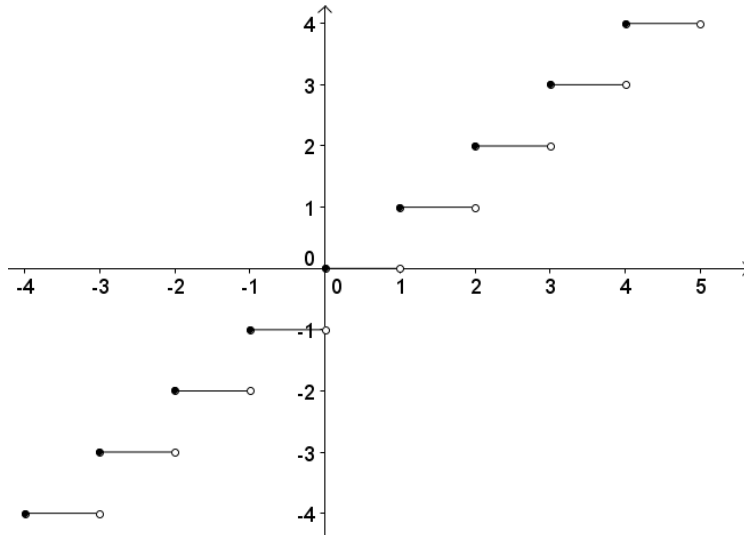
$x - [x]$ הוא סך האגורות.

1. א. 5	ד. -5	ז. 4
ב. -4	ה. -55	ח. -3
ג. 2	ו. 5	ט. -8

תלמידים עשויים להתלבט לגבי תרגילים הקשורים לערך שלם של מספר שלילי. למשל, במקרה של המספר -4.2, -4 גדול מ-(-4.2), ו-(-5) קטן מ-(-4.2), ולכן -5 הוא המספר השלם הגדול ביותר הקטן מ-(-4.2).

2. להלן גרף הפונקציה $y = [x]$:

עשויים לעלות קשיים בהתמודדות עם שרטוט של פונקציה לא רציפה

- נעזרים בטבלה ומרחיבים אותה במידת הצורך.
- משרטטים את גרף הפונקציה באופן שיטתי. לדוגמה:
מה ערך הפונקציה עבור $x = 1$?
מה ערך הפונקציה לתחום שבין 1 ל-2? (אפשר להשתמש במספר נקודות מייצגות).
מה ערך הפונקציה עבור $x = 2$ וכו'.
- חוקרים את משמעות המרווח שבין "המדרגות" (ערכי הפונקציה הם שלמים).
- מקפידים על סימון נקודות הקצה הכלולות בגרף באמצעות נקודות מלאות, ועל סימון נקודות הקצה שאינן כלולות בגרף באמצעות נקודות חלולות.

3. הפתרון של המשוואות אינו מספר אחד אלא תחום של מספרים (הכתוב בצורה של אי-שוויון), עובדה העשויה להפתיע.

מקפידים על כתיבת אי שוויון חזק ($>$, $<$) ואי שוויון חלש ($\geq$, $\leq$) במקומות המתאימים.

א. פתרון גרפי

המשמעות הגרפית של פתרון המשוואה $[x] = 3$ היא מציאת כל הנקודות על גרף הפונקציה $y = [x]$ עבורן $y = 3$. לכן פתרון המשוואה הוא $3 \leq x < 4$.

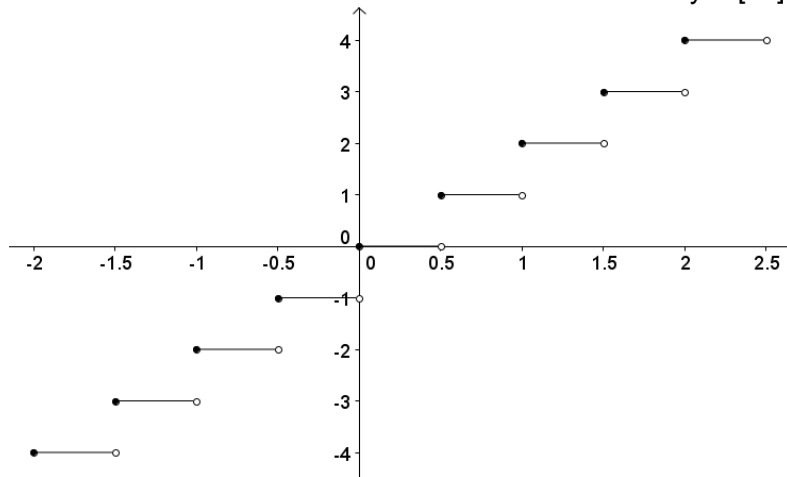
באמצעות ניסוי וטעייה

מציבים ערכים שונים עבור x , לדוגמה, 3, 3.5, 3.7, 4 ומסיקים כי התחום המתאים הינו $3 \leq x < 4$.

ב. $-5 \leq x < -4$

ג. אין פתרון משום שכל ערכי y של הפונקציה $y = [x]$ הם מספרים שלמים.

4. א. גרף הפונקציה $y = [2x]$:

שרטוט הגרף באמצעות טבלה

משרטטים את הגרף באופן שיטתי באמצעות טבלת ערכים (בדומה למשימה 2).

שרטוט הגרף באמצעות קשר בין פונקציות ערך שלם

עומדים על הקשר שבין הפונקציה $y = [x]$ ובין הפונקציה $y = [2x]$ ומשרטטים את הגרף לפי השיקולים הבאים:

- לדוגמה, התחום המתאים לערך $y = 10$ בפונקציה $y = [x]$ הוא $10 \leq x < 11$, ובפונקציה $y = [2x]$ התחום המתאים לאותה "מדרגה" ($y = 10$) הוא קטן פי 2 ($5 \leq x < 5.5$).
- על סמך מספר דוגמאות, מסיקים כי במעבר מהפונקציה $y = [x]$ לפונקציה $y = [2x]$, ה"רוחב" של כל "מדרגה" מתקצר לחצי יחידה (כלומר, גודל התחום שבו הפונקציה היא בעלת ערך שלם מסויים הוא חצי יחידה).

ב. פתרון גרפי

המשמעות הגרפית של פתרון המשוואה $[2x] = 8$ היא מציאת הנקודות בגרף הפונקציה $y = [2x]$ עבורן $y = 8$. אלה הנקודות בעלות שיעור x , $4 \leq x < 4.5$.

פתרון אלגברי

הפתרון למשוואה $[2x] = 7$ הוא $7 \leq 2x < 8$
 ופתרון האי-שוויון הזה הוא $3.5 \leq x < 4$

בדרכים דומות, מוצאים כי פתרון המשוואה $[2x] = -3$ הוא $-1.5 \leq x < -1$.

5. א. פתרון אלגברי

הפתרון למשוואה $[2x + 3] = 4$ הוא $4 \leq 2x + 3 < 5$
 ופתרון האי-שוויון הזה הוא $\frac{1}{2} \leq x < 1$

ב. פתרון גרפי

ערך הפונקציה $y = [2x - 3]$ קטן ב-3 מערך הפונקציה $y = [2x]$ לכל x . משרטטים את גרף הפונקציה $y = [2x - 3]$ מסיקים כי $y = -2$ עבור $\frac{1}{2} \leq x < 1$.

ג. בדרכים דומות, מוצאים כי פתרון המשוואה $[\frac{1}{3}x] = 5$ הוא $15 \leq x < 18$.

6. א. $(x \neq 0) \quad [\frac{1}{x}] = 1 \Rightarrow 1 \leq \frac{1}{x} < 2 \Rightarrow \frac{1}{2} < x \leq 1$

ב. $(x \neq 0) \quad [\frac{8}{x}] = 4 \Rightarrow 4 \leq \frac{8}{x} < 5 \Rightarrow 1\frac{3}{5} < x \leq 2$

ג. $(x \neq -2) \quad [\frac{1}{x+2}] = 6 \Rightarrow 6 \leq \frac{1}{x+2} < 7 \Rightarrow -1\frac{6}{7} < x \leq -1\frac{5}{6}$

7. א. $x = -2, 2$

בתחום המספרים החיוביים $x = 2$ הינו הפתרון היחיד למשוואה.

הסבר: כדי שתוצאת מכפלה של שני מספרים שונים תהיה 4, אחד הגורמים צריך להיות גדול מ-2 והשני קטן מ-2. אבל לא ייתכן שמספר יהיה גדול מ-2 והערך השלם שלו יהיה קטן מ-2, ולא ייתכן גם להיפך. מסיבה דומה $x = -2$ הוא הפתרון היחיד בתחום המספרים השליליים.

ב. $x = -10, 10$

ג. אין פתרון למשוואה.

הסבר: בתחום $0 \leq x < 1$ ערך הפונקציה $y = x[x]$ הוא 0 (כי $[x] = 0$).

מחוץ לתחום זה $[x]$ ו- x הם בעלי אותו סימן, ולכן הפונקציה היא חיובית. מכאן נובע כי כל ערכי הפונקציה הם אי-שליליים.

הערה: ניתן לשרטט באמצעות תוכנת GeoGebra את גרף הפונקציה $y = x[x]$ ולפתור את המשוואות שבמשימה 7 בדרך גרפית.

8. א. דני צודק; $\frac{27}{5} \cdot [\frac{27}{5}] = \frac{27}{5} \cdot 5 = 27$

ב. $x = 4.5$; $4.5 \cdot [4.5] = 4.5 \cdot 4 = 18$

שיקולים בפתרון המשוואה: בתחום המספרים החיוביים פתרון המשוואה נמצא בתחום $4 \leq x < 5$ ולכן הערך השלם של הפתרון הוא 4. לכן, המשוואה המתקבלת היא $x \cdot 4 = 18$, ופתרונה הוא $x = 4.5$. בתחום המספרים השליליים לא קיים פתרון, כי עבור $x = -4$ תוצאת המכפלה היא $-4 \cdot [-4] = 16$, ובתחום $-5 \leq x < -4$, הערך השלם של x הוא -5, ולכן תוצאת המכפלה $x[x]$ גדולה מ-20.

9. תוכנת GeoGebra אינה משרטטת נקודות קצה חלולות ומלאות. מזכירים לתלמידים, כי בקצה הימני של ה"מדרגה" הנקודות הן חלולות, ובקצה השמאלי הנקודות הן מלאות.

1. א. $x = 6.5$ ב. $x = 7.5$ ג. $x = 7$ ד. $x = -4.5$

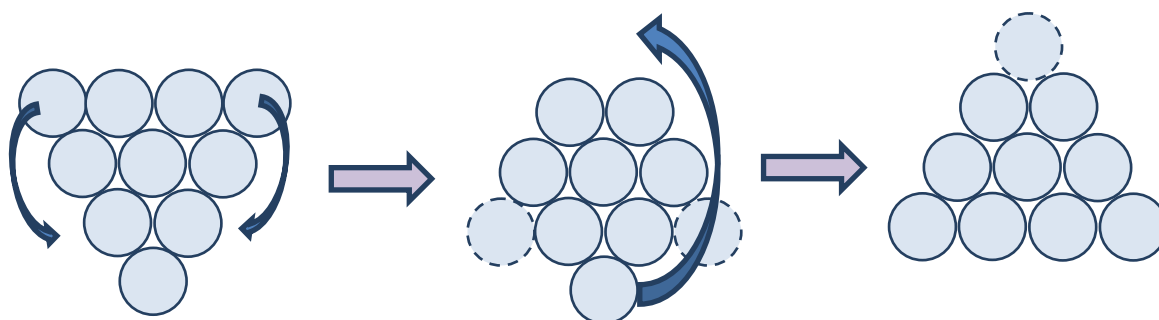
2. א. $x = 6.6$ ב. $x = 6.6$ ג. $x = -3.8$ ד. $x = -3.8$

3. א. 4

ב. (i) 1 (ii) 0 (iii) 6

פתרון החידה באמצעות שלוש הזזות בלבד (אין צורך להפוך מטבעות):

למסיימים

1. אייל הגדיר את "הערך החצי-שלם" של מספר כך:

הערך החצי-שלם של מספר הוא הכפולה השלמה הגדולה ביותר של חצי אך אינה גדולה מן המספר. למשל, הערך החצי-שלם של 3.4 הוא 3, של 3.7 הוא 3.5, ושל 3.5 הוא 3.5. מצאו ביטוי אלגברי המתאר את הערך החצי-שלם של מספר. רמז: היעזרו בפעולת הערך השלם.

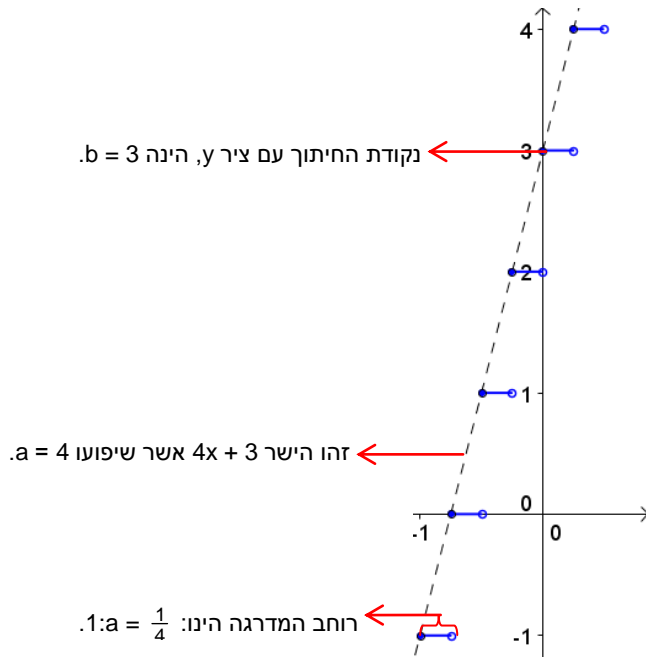
$$(תשובה: \frac{[2x]}{2} \text{ או לכל } n \text{ מספר שלם } f(x) = \begin{cases} [x] & n \leq x < n+0.5 \\ [x]+0.5 & n+0.5 \leq x < n+1 \end{cases}.)$$

2. משימת חקר: שרטטו פונקציות שונות מהמשפחה $y = [ax + b]$ כאשר a ו- b הם מספרים שלמים (ניתן להיעזר בתוכנת GeoGebra בשרטוט הפונקציות), וחקרו את הקשר בין הפרמטרים a , b לצורת הגרף של הפונקציה. הערה: ניתן להסתפק בחקר משפחת הפונקציות $y = [ax]$.

(תשובה: כל הגרפים של הפונקציות במשפחה זו הן בצורת "מדרגות" (הדומות בצורתן לגרף הפונקציה $y = [x]$). a מציין את "שיפוע" הגרף, כלומר, את שיפוע הישר המחבר את כל הקצוות השמאליים של ה"מדרגות". $\frac{1}{a}$ מציין את רוחב המדרגה.)

b מציין את נקודות החיתוך של הפונקציה עם ציר y, או, את מספר היחידות שיש להזיז אנכית את גרף הפונקציה $y = [ax]$ עד לקבלת הפונקציה $y = [ax + b]$.

לדוגמה: הפונקציה $y = [4x + 3]$ ($a = 4, b = 3$).

- דנים בסוגים השונים של המשוואות שהוצגו במהלך הפעילות, ומשווים בין דרכי הפתרונות הגרפיים והאלגבריים המוצעים על-ידי התלמידים.
- דנים במושגים המוכרים לתלמידים תחת המשמעות של פעולת הערך השלם:
  - הגדרה של פעולה, חישוב עם פעולה
  - פונקציה: ייצוג מספרי, גרפי ואלגברי
  - ביטוי אלגברי, ביטויים זהים
  - משוואה, פתרון משוואות, משוואות שקולות
  - משפחה של פונקציות ושימוש בפרמטרים.